

Ir. J.M. Biemans
Drs. J.M. Schippers

No. 2.17

**CONTRACTPRODUCTIE IN DE KALVER-,
DE VARKENS- EN DE
SLACHTKUIKENMESTERIJ OP DE
BRABANTSE ZANDGRONDEN**

L 26
2.17 B

November 1969

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Streekonderzoek

410568

Woord vooraf

Aan het verschijnsel van de produktie op contract in de veehouderij wordt de laatste jaren in de landbouw veel aandacht besteed. De snelle uitbreiding van deze wijze van voortbrenging en de gevolgen welke een omvangrijke contractproduktie voor alle schakels in de bedrijfskolom kan hebben of, zoals b.v. in de kuikenmesterij, van begin af aan heeft gehad, maken deze belangstelling begrijpelijk.

Hoewel er veel over de contractproduktie, zowel in Nederland als daarbuiten, is geschreven, is er weinig bekend over de omvang van de bij de contracten betrokken produktie en over de mening van de boeren over het produceren op contract.

Dit laatste was voor de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in Noord-Brabant aanleiding het Landbouw-Economisch Instituut te verzoeken een onderzoek in te stellen, dat betrekking zou hebben op de contractproduktie in de kalver-, de varkens- en de slachtkuikenmesterij in deze provincie.

Het eerste gedeelte van het onderzoek, nl. naar de kwantitatieve aspecten van de contractproduktie in genoemde sectoren, is inmiddels gereed. In dit rapport worden met name de volgende twee punten behandeld: de kwantitatieve betekenis van de contractproduktie en de mate waarin de verschillende contracttypen voorkomen.

Het tweede gedeelte van het onderzoek, dat o.a. betrekking heeft op de inhoud van de contracten, de bij de contractproduktie betrokken partijen en op de mening van de boeren over de contractproduktie, zal binnenkort verschijnen.

Het onderzoek werd verricht door ir. Biemans en drs. Schippers van de afdeling Streekonderzoek.

De Directeur,

(Prof. dr. A. Maris)

Den Haag, november 1969

Inhoud

	Blz.	
WOORD VOORAF	5	
HOOFDSTUK I	DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK	7
	§ 1. Inleiding	7
	§ 2. Probleemstelling	8
	§ 3. Opzet van het onderzoek	9
HOOFDSTUK II	RECENTE ONTWIKKELINGEN IN DE VEEHOUDERIJ OP DE NOORD- BRABANTSE ZANDGRONDEN	11
	§ 1. De ontwikkeling van de veestapel	11
	§ 2. De ontwikkeling van het aantal dieren per bedrijf	14
	§ 3. Bedrijfsvereenvouding (of ontmenging)	16
HOOFDSTUK III	DE KWANTITATIEVE BETEKENIS VAN DE CONTRACTTEELT	19
	§ 1. De mestkalverssector	19
	§ 2. De mestvarkenssector	20
	§ 3. De slachtkuikensector	21
HOOFDSTUK IV	DE VERSCHILLENDE CONTRACTTYPEN EN HUN KWANTITATIEVE BETEKENIS	23
	§ 1. De mestkalverssector	23
	§ 2. De mestvarkenssector	24
	§ 3. De slachtkuikensector	25
SAMENVATTING		26

HOOFDSTUK I

Doel en opzet van het onderzoek

§ 1. Inleiding

Het verschijnsel van de contractproductie 1) in de veehouderij vormt een van de onderwerpen, waaraan de laatste tijd in agrarische kringen veel aandacht wordt besteed. Dit is niet verwonderlijk. De produktie op contract heeft zich in de veehouderij in Nederland - evenals in het buitenland - de laatste tijd sterk uitgebreid. Met name in bepaalde veredelingssectoren speelt het contractstelsel thans een belangrijke, soms zelfs overheersende rol.

Contractproductie als zodanig is overigens geenszins een nieuw verschijnsel in de land- en tuinbouw. Reeds vele jaren geleden werd het ingevoerd door de conservenindustrie, die in verband met de behoefte aan produkten van een bepaalde rijpheidsgraad invloed wenste uit te oefenen op het tijdstip waarop werd geoogst. Dit was met name het geval bij dop-erwtten. De telers waren gewend het gewas lang te laten doorgroeien, waardoor het minder geschikt werd voor industriële verwerking. Door nu in een contract bepalingen ten aanzien van het tijdstip van oogsten op te nemen, kon dit bezwaar worden ondervangen. Ook voor de handel worden bepaalde produkten - zoals spruiten, uien, graszaden e.d. - reeds lang op contract geteeld. De contractproductie is verder vanouds bekend in de akkerbouwsector. Bij de coöperatieve suiker-, aardappelmeel- en strokartonindustrie is nl. van het begin af aan door koppeling van de leveringsplicht aan het bezit van aandelen een bepaalde vorm van produktie op contract gebruikelijk geweest. Deze coöperaties kennen voorts nog een aantal andere regelingen, die eveneens elementen van het contractstelsel bevatten, zoals bijvoorbeeld de bepalingen met betrekking tot het tijdstip van levering van de produkten, de voorschriften aangaande het te gebruiken uitgangsmateriaal, enz.

Contractproductie is dus reeds geruime tijd in de akkerbouw en in de tuinbouw bekend. Betrekkelijk nieuw is echter de produktie op contract in de veehouderijsector. In enkele jaren tijds heeft het contractstelsel

1) In navolging van Frijetema ("Coöperatie en contract-farming", in Coöperatie, mei 1962) verstaan wij onder contractproductie: die vorm van agrarische produktie, waarbij tussen de boeren en hun leveranciers (van veevoerders, enz.) of afnemers (van eindprodukten) contracten worden afgesloten, die betrekking hebben op de levering van grond- en hulpstoffen en/of krediet aan de boer dan wel op de afzet van eindprodukten.

in deze bedrijfstak een opmerkelijk snelle ontwikkeling doorgemaakt. Met name in de slachtkuiken-, de varkens- en de kalvermesterij is de produktie op contract reeds van grote of zeer grote betekenis.

§ 2. Probleemstelling

Het zal duidelijk zijn, dat de krachtige ontwikkeling van de produktie op contract een grote invloed kan hebben op de veehouderijsector. Het is evenwel opmerkelijk, dat er bij alles wat er in de afgelopen jaren over de contractproduktie is geschreven, een onderzoek onder de boeren zelf naar de kwantitatieve aspecten van dit verschijnsel ontbreekt. Om in deze leemte te voorzien besloot de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in Noord-Brabant het Landbouw-Economisch Instituut te verzoeken een onderzoek in te stellen.

In dit onderzoek, dat betrekking heeft op de kalver-, de varkens- en de slachtkuikenmesterij op de Noordbrabantse zandgronden, is op de eerste plaats aandacht geschonken aan de vraag, welke omvang het verschijnsel thans heeft. Met andere woorden: welk gedeelte van de totale kalver-, varkens- en slachtkuikenstapel wordt momenteel op contract gemest? De opdrachtgevers vervolgens geïnformeerd te worden over het voorkomen van de verschillende contracttypen, over de inhoud der contracten en over de bij de contractproduktie betrokken partijen (veevoederindustrie, slachterijen, banken, enz.). Tenslotte wilde men nader ingelicht worden over de motieven, die bij de boeren hebben voorgezeten om tot contractproduktie over te gaan, alsmede over de opvattingen over en de ervaringen met de contractproduktie. Bij dit laatste punt diende met name de kwestie van de zelfstandigheid aan de orde te komen.

Het voorgaande samengevat kan de probleemstelling van het onderzoek als volgt worden geformuleerd.

1. Welk gedeelte van de kalver-, varkens- en slachtkuikenstapel op de Noordbrabantse zandgronden wordt op contractbasis gemest?
2. In welke mate komen de verschillende contracttypen voor?
3. Wat is de inhoud van de contracten?
4. Welke partijen zijn er bij de contractproduktie betrokken?
5. Welke motieven hebben de boeren ertoe gebracht om op contractbasis te gaan mesten? Welke zijn de met de contractproduktie opgedane ervaringen en welke voor- en nadelen zijn er volgens de boeren aan de contractproduktie verbonden?

Uiteraard kan men nog andere punten aansnijden, maar aangezien dit onderzoek een eerste poging is enig inzicht in het onderwerp te verkrijgen, is voorlopig met deze punten volstaan.

Op de resultaten van het onderzoek met betrekking tot de punten 1 en 2 van de probleemstelling zal in dit verslag worden ingegaan. De punten 3, 4 en 5 van de probleemstelling zullen in een volgend rapport aan de orde worden gesteld.

§ 3. Opzet van het onderzoek

De voor het onderzoek benodigde gegevens werden verkregen door middel van een enquête. Voor elke bij het onderzoek betrokken veehouderijsector (kalvermesterij, varkensmesterij en slachtkuikenmesterij) werd een afzonderlijk enquêteformulier ontworpen.

De interviews werden gehouden in de eerste helft van 1967. Als achtergrondinformatie dienden de gesprekken, die werden gevoerd met een aantal nauw bij de contractproductie betrokken bedrijven en instellingen (mengvoederindustrieën, slachterijen, banken, enz.).

Vanzelfsprekend konden niet alle bedrijven op de Noordbrabantse zandgronden, waarop een van de drie te bestuderen veehouderijtakken voorkwam, worden onderzocht. Er moest volstaan worden met een steekproef. Bij de keuze van de bedrijven die in het onderzoek zouden worden opgenomen, is uitgegaan van het aantal dieren dat volgens de mei-inventarisatie van 1966 aanwezig was. In eerste instantie werd elk vijfde bedrijf met 5 of meer mestkalveren, elk vijfde bedrijf met 1 000 of meer slachtkuikens en elk twintigste bedrijf met 10 of meer mestvarkens uit de registratie "gelicht". Op deze wijze werden de volgende aantallen bedrijven verkregen (zie tabel 1).

Tabel 1. Aantal bedrijven volgens steekproef

Bedrijven met mestkalveren		Bedrijven met mestvarkens		Bedrijven met slachtkuikens	
aantal dieren	aantal bedrijven	aantal dieren	aantal bedrijven	aantal dieren	aantal bedrijven
5- 9	38	10- 19	92	1 000-2 499	31
10-19	35	20- 29	66	2 500-4 999	35
20-29	26	30- 49	87	5 000-9 999	36
30-49	24	50- 99	118	≥10 000	34
≥50	46	100-149	42		
		≥150	43		
Totaal	169		448		136

Bij het vaststellen van de uiteindelijke onderzoeksgroep is ervan uitgegaan, dat per veehouderijtak ca. 50 bedrijven met contractproductie zouden moeten worden geënquêteerd om met voldoende betrouwbaarheid conclusies te kunnen trekken. Op basis van een door deskundigen gegeven schatting over de verhouding tussen het voorkomen van productie op contract enerzijds en het voorkomen van productie voor eigen rekening anderzijds, kon - uitgegaan van het zjuist genoemde aantal van 50 respondenten met contractproductie - het aantal te enquêteren bedrijven per veehouderijtak worden benaderd. Wat de verdeling van de te enquêteren bedrijven over de grootteklassen (d.w.z. het aantal dieren per bedrijf) betreft zij nog opgemerkt, dat deze is gebaseerd op de veronderstelling.

dat op bedrijven met een groot aantal dieren, dooreengenomen vaker contractproductie voorkomt dan op bedrijven met weinig dieren. Het uiteindelijke aantal geënquêteerde bedrijven is weergegeven in tabel 2. In totaal werden 271 bedrijven geënquêteerd.

Tabel 2. Het aantal geënquêteerde bedrijven

Bedrijven met mestkalveren		Bedrijven met mestvarkens		Bedrijven met slachtkuikens	
aantal dieren	aantal geënq. bedrijven	aantal dieren	aantal geënq. bedrijven	aantal dieren	aantal geënq. bedrijven
5- 9	5	10- 19	10	1 000-2499	12
10-19	10	20- 29	11	2 500-4 999	11
20-29	10	30- 49	21	5 000-9 999	14
30-49	22	50- 99	20	≥10 000	13
≥50	41	100-149	35		
		≥150	36		
Totaal	88		133		50

HOOFDSTUK II

Recente ontwikkelingen in de veehouderij op de Noordbrabantse zandgronden

Voorafgaand aan de rapportering van de eigenlijke onderzoekresultaten zullen wij in dit hoofdstuk ingaan op enkele recente ontwikkelingen in de veehouderij op de Noordbrabantse zandgronden. Onze aandacht zal daarbij in het bijzonder gericht zijn op de drie bij het onderzoek betrokken veehouderijtakken, nl. de kalvermesterij, de varkensmesterij en de slachtkuikenmesterij.

§ 1. De ontwikkeling van de veestapel

In de afgelopen tien jaren is de agrarische produktie op de Noordbrabantse zandgronden - ondanks de aanzienlijke afvloeiing van arbeidskrachten - sterk toegenomen. Deze toeneming is vooral tot uiting gekomen in een vergroting van de veestapel. Tabel 3 geeft hiervan een indruk.

Tabel 3. De veestapel op de Noordbrabantse zandgronden, 1957 en 1968

Aantal	1957	1968	Index (1957=100)
Melk- en kalfkoeien	152 108	222 658	146
Jongvee	159 216	242 186	152
Mestkalveren	9 610	55 607	579
Overig mestvee	37 374	31 519	84
Mestvarkens	192 568	711 395	369
Fokzeugen 2)	77 072	172 718 1)	224
Leghennen 3)	6 570 105	4 617 837	70
Slachtkuikens	275 156	6 282 380	2 283

1) 1968: inclusief opfokbeertjes.

2) Inclusief opfokzeugjes.

3) Inclusief kuikens en jonge hennen.

Bron: C.B.S.

Alleen bij het overige mestvee en bij de leghennen heeft zich een vermindering van het aantal dieren voorgedaan. De overige diersoorten geven alle een stijging te zien. De sterkste toeneming heeft plaatsgehad bij de slachtkuikens, de mestkalveren en de mestvarkens.

Tabel 4 geeft de ontwikkeling van de mestkalverstapel weer. Ter vergelijking zijn ook de landelijke cijfers en de cijfers voor de Nederlandse zandgronden opgenomen. Duidelijk komt naar voren, dat de mestkalverstapel op de Noordbrabantse zandgronden - afgezien van een tijdelijke inzinking in 1958 en 1959 - geleidelijk is uitgebreid. Vooral in de periode 1963-1968 is het aantal mestkalveren zeer sterk toegenomen.

Tabel 4. De ontwikkeling van het aantal mestkalveren 1957-1968

	Noordbrabantse zandgronden		Nederlandse zandgronden		Nederland	
	abs.	index	abs.	index	abs.	index
1957	9 610	100	43 289	100	64 626	100
1958	6 555	68	27 660	64	42 797	66
1959	7 680	80	36 325	84	56 723	88
1960	11 300	118	53 421	123	77 955	121
1961	12 794	133	62 520	144	88 690	137
1962	14 717	153	82 007	189	118 165	183
1963	15 541	162	78 507	181	110 216	171
1964	19 821	206	106 185	245	147 862	229
1965	25 285	263	131 338	303	179 620	278
1966	37 798	393	180 475	417	240 681	372
1967	46 352	482	215 379	498	285 841	442
1968	55 607	579	244 258	564	319 248	494

Bron: C.B.S.

Vergelijkt men de cijfers van de Noordbrabantse zandgronden met die van de Nederlandse zandgronden en met de landelijke cijfers, dan blijkt, dat de mestkalverstapel op de Brabantse zandgronden zich sterker heeft uitgebreid. In 1968 maakte de mestkalverstapel op de Brabantse zandgronden 17% uit van het totale aantal in Nederland aanwezige mestkalveren (tegen 15% in 1957).

Zoals blijkt uit tabel 5 heeft zich ook in de mestvarkensstapel op de Brabantse zandgronden een belangrijke uitbreiding voorgedaan. In de jaren tussen 1957 en 1968 is een toeneming van 269% te constateren. De toeneming is sterker geweest dan die, welke de Nederlandse zandgronden of Nederland te zien geven. Als gevolg hiervan is de relatieve betekenis van de Noordbrabantse zandgronden als "mestvarkensgebied" in de afgelopen tien jaren toegenomen. Maakte het aandeel van de Noordbrabantse zandgronden in de Nederlandse mestvarkensstapel in 1957 18% uit, in 1968 was dit gestegen tot 26%.

Tabel 5. De ontwikkeling van het aantal mestvarkens 1957-1968

	Noordbrabantse zandgronden		Nederlandse zandgronden		Nederland	
	abs.	index	abs.	index	abs.	index
1957	192 568	100	684 129	100	1 076 698	100
1958	213 647	111	720 179	105	1 100 420	102
1959	225 573	117	722 798	106	1 089 978	101
1960	263 347	137	823 067	120	1 204 607	112
1961	279 684	145	906 624	133	1 288 163	120
1962	231 768	120	819 544	120	1 236 347	115
1963	344 256 1)	179	1 113 789 1)	163	1 594 616 1)	148
1964	377 405	196	1 209 984	177	1 664 323	155
1965	471 858	245	1 505 608	220	2 034 298	189
1966	476 656	248	1 474 184	215	1 989 892	185
1967	562 639	292	1 675 944	245	2 216 146	206
1968	711 395	369	2 039 037	298	2 679 529	249

1) Inclusief biggen niet meer bij de zeug.

Bron: C.B.S.

Tenslotte de slachtkuikenmesterij. Hier is een bijzonder sterke stijging te constateren (tabel 6). Doordat het aantal slachtkuikens op de Brabantse zandgronden meer toenam dan in geheel Nederland, is de relatieve betekenis van de Brabantse zandgronden gestegen, nl. van 14% in 1957 tot 27% in 1968

Tabel 6. De ontwikkeling van het aantal slachtkuikens 1957-1968

	Noordbrabantse zandgronden		Nederlandse zandgronden		Nederland	
	abs.	index	abs.	index	abs.	index
1957	275 156	100	1 523 499	100	1 976 141	100
1958	455 959	166	1 813 190	119	2 314 938	117
1959	504 576	183	2 248 215	148	2 979 541	151
1960	975 543	355	3 603 256	237	4 524 731	229
1961	1 562 026	568	5 669 306	372	7 341 709	372
1962	1 442 678	524	4 802 855	315	6 039 251	306
1963	2 194 222	797	6 800 949	446	8 210 002	415
1964	3 346 324	1 216	10 419 831	684	12 691 731	642
1965	4 130 449	1 501	13 115 710	861	15 945 680	807
1966	5 152 111	1 872	15 790 626	1 036	19 545 909	989
1967	5 765 415	2 095	17 618 098	1 156	21 964 882	1 112
1968	6 282 380	2 283	18 612 756	1 222	22 956 511	1 162

Bron: C.B.S.

§ 2. De ontwikkeling op de Noordbrabantse zandgronden van het aantal dieren per bedrijf

De uitbreiding van de kalver-, varkens- en slachtkuikenstapels is het gevolg van een vermeerdering van het aantal dieren per bedrijf en niet van vergroting van het aantal bedrijven. Integendeel, het aantal bedrijven, waarop de desbetreffende diersoorten voorkomen is de laatste jaren gedaald.

De hiernavolgende gegevens (tabellem 7, 8 en 9) hebben betrekking op de bedrijven van de bedrijfshoofden met een agrarisch en een niet-agrarisch hoofdberoep, alsmede van rustende boeren. Uitsplitsing was n.l. niet mogelijk. Daar bedrijfshoofden met een niet-agrarisch hoofdberoep en rustende boeren in het algemeen minder dieren per bedrijf hebben, zullen de produktieëenheden zoals die bij grondgebruikers met een agrarisch hoofdberoep voorkomen, in het algemeen genomen groter zijn dan de cijfers in de hiernavolgende tabellen aangeven.

Tabel 7. Het aantal bedrijven met mestkalveren naar het aantal dieren per bedrijf, Noordbrabantse zandgronden, 1964 en 1966

Aantal mestkalveren	1964			1966		
	aantal bedrijven		perc. v.h. tot.aantal mestkalv.	aantal bedrijven		perc. v.h. tot.aantal mestkalv.
	abs.	%		abs.	%	
1- 4	1444	64	15	907	51	5
5- 9	338	15	10	197	11	3
10-19	212	10	14	171	10	6
20-29	118	5	14	121	7	8
30-49	78	3	15	143	8	14
>50	78	3	32	226	13	64
Totaal	2 268	100	100	1 765	100	100

Bron: C.B.S.

Uit tabel 7 komt naar voren, dat het aantal bedrijven met mestkalveren op de Noordbrabantse zandgronden in de periode 1964-1966 is gedaald en wel met 22%. Deze daling heeft zich echter uitsluitend voorgedaan bij die bedrijven, die minder dan 20 mestkalveren hadden. Het aantal bedrijven met 20 en meer mestkalveren vertoont daarentegen een niet onbelangrijke toename. In de periode 1964-1966 heeft er dus een duidelijke ontwikkeling naar grotere produktieëenheden plaatsgehad. De bedrijven met 20 en meer mestkalveren hadden in 1966 86% van de totale mestkalverstapel (tegen 61% in 1964).

Vervolgens de varkensmesterij. Zoals blijkt uit tabel 8, is het aantal

Tabel 8. Het aantal bedrijven met mestvarkens naar het aantal dieren per bedrijf, Noordbrabantse zandgronden, 1962, 1964 en 1966

Aantal mestvarkens	1962				1964				1966			
	aantal bedrijven		percentage v.h. tot.aant. mestvarkens	aantal bedrijven abs.	aantal bedrijven		percentage v.h. tot.aant. mestvarkens	aantal bedrijven abs.	aantal bedrijven		percentage v.h. tot.aant. mestvarkens	aantal bedrijven abs.
	abs.	%	%		abs.	%	%		abs.	%		
1- 4	3921	28	4	3490	27	3	2881	22	1			
5- 9	3137	22	9	2122	16	4	1891	14	3			
10- 19	3409	24	20	2395	18	10	2037	16	6			
20- 29	1596	11	16	1490	12	11	1346	10	7			
30- 49	1354	10	22	1610	13	19	1716	13	14			
50- 99	635	4	18	1448	11	30	2053	16	30			
100-149	119	1	6	304	2	11	651	5	16			
≥150	53	-	5	177	1	12	485	4	23			
Totaal	14224	100	100	13036	100	100	13060	100	100			

Bron: C.B.S.

bedrijven met mestvarkens in de jaren tussen 1962 en 1966 iets gedaald. Er heeft zich ook hier een duidelijke ontwikkeling naar grotere eenheden voorgedaan. Het aantal bedrijven met minder dan 30 mestvarkens is aanzienlijk afgenomen en het aantal bedrijven met 30 en meer dieren sterk gestegen. Laatstgenoemde bedrijven hadden in 1966 83% van de mestvarkensstapel (tegen 72% in 1964 en 51% in 1962).

Tenslotte de slachtkuikenmesterij. Uit tabel 9 blijkt allereerst dat het aantal bedrijven met slachtkuikens in de periode 1964-1966 sterk is gedaald en wel met 27%. Deze daling heeft evenwel alleen betrekking gehad op de bedrijven met minder dan 5 000 dieren. Het aantal bedrijven met 5 000 en meer slachtkuikens is gestegen. Hieruit volgt, dat zich ook in de slachtkuikensector een ontwikkeling naar grotere productie-eenheden heeft voorgedaan. Dit blijkt tevens uit het feit, dat op de bedrijven met 5 000 en meer dieren in 1966 82% van de totale op de Noordbrabantse zandgronden aanwezige slachtkuikenstapel voorkwam (tegen 62% in 1966).

Tabel 9. Het aantal bedrijven met slachtkuikens naar het aantal dieren per bedrijf, Noordbrabantse zandgronden, 1964 en 1966

Aantal slachtkuikens	1964			1966		
	aantal bedrijven		perc. v.h. tot.aantal slachtk.	aantal bedrijven		perc. v.h. tot.aantal slachtk.
	abs.	%		abs.	%	
1- 99	175	15	-	28	3	-
100- 499	246	20	2	113	13	-
500- 999	86	7	2	27	4	1
1 000- 2499	284	23	14	148	17	5
2 500- 4 999	202	17	20	187	21	12
5 000- 9 999	139	12	27	203	23	26
≥10 000	72	6	35	167	19	56
Totaal	1 204	100	100	883	100	100

Bron: C.B.S.

§ 3. Bedrijfsvereenvoudiging (of ontmenging)

De veehouderij op de Noordbrabantse zandgronden wordt van oudsher gekenmerkt door een vrij groot aantal veehouderijtakken per bedrijf. De veranderingen die zich in de achter ons liggende jaren hebben voorgedaan, hebben naar veler mening de wenselijkheid doen ontstaan tot een geringer aantal takken per bedrijf te komen (bedrijfsvereenvoudiging of ontmenging).

Geeft de praktijk nu ook een ontwikkeling in de richting van een vereenvoudigde bedrijfsopzet te zien? Bij de beantwoording van deze vraag

kunnen wij gebruik maken van de uitkomsten van een tweetal onderzoeken. Het betreft hier een L.E.I.-onderzoek 1) en een onderzoek door de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in Noord-Brabant 2). Beide onderzoeken hebben betrekking op dat gedeelte van de Noord-brabantse zandgronden, dat gelegen is ten oosten van de lijn Tilburg-Den Bosch. Hoewel deze onderzoeken dus niet representatief zijn voor het gehele gebied van de Brabantse zandgronden, geven zij een betrouwbare indruk van de situatie in dat gedeelte van de provincie, dat wat de veehouderij betreft verreweg het belangrijkste is.

Uit het L.E.I.-onderzoek dat betrekking had op de periode 1957-1961 kwam op de eerste plaats naar voren, dat een vrij groot aantal van de onderzochte bedrijven een of meer veehouderijtakken had afgestoten. Een zeker streven naar ontmenging was dus in die periode wel aanwezig. Het afstoten had echter vooral betrekking op bedrijfsonderdelen, die op de desbetreffende bedrijven van zeer geringe betekenis waren. Met betrekking tot de bedrijfsonderdelen, die wel van belang waren, bleek geen bedrijfsvereenvoudiging te hebben plaatsgehad. Eerder was het tegendeel het geval. Het is echter denkbaar dat - ofschoon er vrijwel geen produktietakken van enige betekenis werden afgestoten - het produktiepatroon toch belangrijk is veranderd, namelijk in deze zin, dat een of enkele produkten een sterkere relatieve positie is/zijn gaan innemen in de totale produktie dan voorheen het geval was. Dit zou men "relatieve bedrijfsvereenvoudiging" kunnen noemen.

Uit het onderzoek bleek nu, dat op 35% van de onderzochte bedrijven "relatieve bedrijfsvereenvoudiging" - gemeten aan de hand van de z.g. specialisatie-index 3) - had plaatsgehad. Op een vrijwel even groot aantal bedrijven - nl. 33% - trad echter het tegendeel van "relatieve bedrijfsvereenvoudiging" op. Voor alle bedrijven te zamen kon derhalve noch "relatieve bedrijfsvereenvoudiging", noch het tegendeel worden vastgesteld.

Het onderzoek van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in Noord-Brabant had betrekking op de periode 1961-1966. Ook hier werd, ten einde te achterhalen of er zich bedrijfsvereenvoudiging 4) had

- 1) J.M. Schippers en G.H. Wolsink: "Produktie-omvang en specialisatie op de Brabantse gemengde bedrijven", 1965.
- 2) J.M. Biemans: "Naar grotere produktie-eenheden in de Brabantse veehouderij?", 1967.
- 3) De specialisatie-index is (hier) de kwadraatsom van de percentages, die het aandeel van de verschillende diersoorten in de totale produktieomvang van de veestapel aangeven (gezien vanuit het oogpunt van de benodigde bewerking).
- 4) Op de kwestie van de "relatieve bedrijfsvereenvoudiging" is in het onderzoek van de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in Noord-Brabant niet ingegaan.

voorgedaan, nagegaan hoeveel veehouderijtakken er in 1961 en 1966 per bedrijf voorkwamen. Uit dit onderzoek bleek dat het aantal bedrijven met 1 of 2 veehouderijtakken sterk was toegenomen en het aantal bedrijven met 3 en meer veehouderijtakken aanzienlijk was gedaald. Deze ontwikkeling in de richting van bedrijfsvereenvoudiging was geprononceerder dan in de periode 1957-1961. Het afstoten van veehouderijtakken had echter - evenals in de jaren tussen 1957 en 1961 - vooral betrekking op takken van geringe betekenis.

HOOFDSTUK III

De kwantitatieve betekenis van de contractteelt

In dit hoofdstuk zal worden berekend welk deel van de kalver-, mestvarkens- en mestkuikenstapels op contract wordt gemest, terwijl tevens zal worden becijferd welk deel van de totale produktie op contractuele basis geschiedt. Daar de steekproef niet evenredig is getrokken met het aantal stapels per grootteklasse zoals in hoofdstuk I reeds is gebleken, is een weging toegepast. Soms was het aantal stapels gering zodat de gegeven percentages niet als uiterst nauwkeurig kunnen worden beschouwd.

§ 1. De mestkalversector

Het percentage kleine kalverstapels (5-19 kalveren) dat op contract wordt gemest, is gering zoals uit tabel 10 blijkt.

Tabel 10. Percentage kalverstapels op contract

Omvang kalverstapels per 1 mei 1966	Op contract	Vrij gemest	Totaal
5-19 kalveren	7	93	100
20-49 kalveren	38	62	100
≥50 kalveren	66	34	100
Totaal	33	67	100

Van alle kalverstapels wordt ongeveer een derde op contract gemest, terwijl twee derdedeel zonder contract (voor de markt) wordt afgemest. Het percentage op contract neemt snel toe naarmate de kalverstapels een grotere omvang hebben. Van de grote stapels wordt twee derdedeel op contract afgeleverd of is de voederleverantie aan een contract gebonden.

Het deel van de totale produktie van afgemeste kalveren dat via contractuele bindingen wordt geproduceerd, is in tabel 11 berekend. 1)

1) In de hier gevolgde berekeningswijze is ervan uitgegaan, dat het aantal aanwezige dieren per stapelgrootte bij de metelling evenredig is met het totale aantal dieren dat per klasse wordt voortgebracht. Bij de enquête is gebleken dat juist onder de kleinere bedrijven niet altijd het hele jaar rond wordt gemest (sterke seizoenschommelingen) in de aankooprijzen van het uitgangsmateriaal. Tevens is ervan uitgegaan dat in de kleinste grootteklasse geen contractproduktie voorkomt. Een derde veronderstelling is dat de contracten alle op het moment van telling aanwezige dieren omvatten.

Tabel 11. Percentage van de afgemeste kalveren onder een contract

Omvang kalver- stapels per 1 mei '66	Percentage stapels op contract	Percentage van de produktie op contract
5-19 kalveren	7	0,6
20-49 kalveren	38	8,3
≥50 kalveren	66	42,2
Totaal	33	51,1

Uit deze tabel blijkt dat ruim de helft van de afgemeste kalveren wordt geproduceerd via de een of andere vorm van contract (voedercontract, afzetcontract) en dat vooral de bedrijven met meer dan 50 kalveren het grootste deel van de op contract geproduceerde dieren voor hun rekening nemen.

§ 2. De mestvarkenssector

Ook bij de produktie van mestvarkens neemt het percentage varkensstapels op contract toe naarmate de mestvarkensstapels groter zijn.

Tabel 12. Percentage mestvarkensstapels op contract

Omvang mestvarkens- stapels per 1 mei '66	Op contract	Vrij gemest	Totaal
10- 29 mestvarkens	19	81	100
30- 99 mestvarkens	51	49	100
100-149 mestvarkens	63	37	100
≥150 mestvarkens	70	30	100
Totaal	40	60	100

Van de varkensstapels van 10-29 mestvarkens wordt slechts ongeveer 19% op contract gemest; van de stapels van 30-99 dieren is dit ongeveer de helft, en van de stapels welke 100 dieren en meer omvatten ongeveer twee derde.

Van de totale produktie van mestvarkens wordt iets meer dan de helft op contract gemest, zoals uit tabel 13 blijkt. 1)

1) Zie noot blz. 19

Tabel 13. Percentage van de afgemeste varkens onder een contract

Omvang varkensstapels per 1 mei 1966	Percentage stapels op contract	Percentage van de produktie op contract
10- 29 varkens	19	2,5
30- 99 varkens	51	22,4
100-149 varkens	63	10,1
≥150 varkens	70	16,1
Totaal	40	51,1

§ 3. De slachtkuikensector

In de mestkuikensector is het beeld betreffende de contractproduktie geheel anders dan in de twee eerst behandelde sectoren van de veredelingsproduktie. Men kan stellen dat in de kuikensector het niet-produceren op contract tot de uitzonderingen behoort, zoals ook uit tabel 14 blijkt.

Tabel 14. Percentage kuikenstapels op contract

Omvang kuikenstapels per 1 mei 1966	Op contract	Vrij gemest	Totaal
1 000- 2 499 kuikens	83	17	100
2 500- 4 999 kuikens	91	9	100
5 000- 9 999 kuikens	93	7	100
≥ 10 000 kuikens	100	-	100
Totaal	92	8	100

Bij vergelijking van de percentages contractstapels in de kuikensector met die in de kalver- en varkenssector moet men wel in het oog houden dat de produktie van mestkuikens van begin af aan in een zo strak mogelijk schema van toelevering naar de opeenvolgende schakels is opgezet. Vooral de slachterijen trachten tot een regeling van de produktie in alle fasen (op vrijwillige basis) te komen, met het doel de aanvoeren zo gelijkmatig mogelijk te laten verlopen.

Gezien het grote aantal slachtkuikenstapels dat op contract gemest wordt, is het duidelijk dat ook een zeer groot deel van de produktie op contractbasis geschiedt. Uit tabel 15 blijkt dat meer dan 90% van de kuikenproduktie contractueel wordt gemest.

Tabel 15. Percentage van de mestkuikenproduktie op contract

Omvang kuikenstapels per 1 mei 1966	Percentage stapels met contract	Percentage van de produktie op contract
1 000- 2 499 kuikens	83	0,4
2 500- 4 999 kuikens	91	10,9
5 000- 9 999 kuikens	93	24,2
≥10 000 kuikens	<u>100</u>	<u>56,0</u>
Totaal	92	91,5

Het zal bij kuikens overigens in mindere mate voorkomen dat, zoals bij de kalveren en de varkens, niet het hele jaar rond wordt gemest. In vele gevallen hebben de contracten betrekking op 5 achtereenvolgende mestperiodes waarbij de aanvoer van de eendagskuikens reeds lang van tevoren is vastgelegd. Het is uiteraard wel mogelijk dat niet-contractmesters al naar gelang de situatie op de kuikenmarkt en een eventuele ruime positie op de "markt" voor eendagskuikens incidenteel mesten.

HOOFDSTUK IV

De verschillende contracttypen en hun kwantitatieve betekenis

In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de onderscheiding van de contracten in verschillende typen, terwijl verder een indruk zal worden gegeven van de betekenis van deze typen voor de produktie op contract en voor de totale produktie.

Evenals in hoofdstuk III moeten de percentages welke in de tabellen zijn vermeld, gezien worden als benaderingen.

In het uitgebreide rapport dat over de contractproduktie in Noord-Brabant zal verschijnen, zal uitvoerig op de inhoud van de contracten worden ingegaan. Hier zal worden volstaan met een globale aanduiding van de contracten. In het onderzoek zijn de volgende contractsoorten of -typen onderscheiden.

1. Loonmestcontract: de boer stelt zijn arbeid en accomodatie ter beschikking en krijgt hiervoor een vaste vergoeding per dier, al of niet aangevuld met bepaalde toeslagen en winstdelingen.
2. Garantieprijscontracten: de boer wordt een vaste prijs per kg gegarandeerd, veelal met een vrije uitloop naar boven.
3. Financieringscontracten: de kosten van het produktieproces worden geheel of gedeeltelijk door leveranciers of afnemers gefinancierd, terwijl de mester zich verbindt voeder van de desbetreffende leveranciers te betrekken of afgemeste dieren te leveren e.d.
4. Leveringscontracten: de boer verplicht zich de afgemeste dieren te leveren aan de wederpartij die verplicht is de dieren af te nemen.
5. Garantieprijs en financieringscontracten: een combinatie van 2 en 3.
6. Leverings- en financieringscontracten: een combinatie van 3 en 4.

§ 1. De mestkalversector

In de mestkalversector is vooral het financieringscontract van grote betekenis (tabel 16), hetgeen naar alle waarschijnlijkheid samenhangt met de relatief hoge investeringen in het uitgangsmateriaal (gemiddeld + f. 225,- per nuka). Dat er verder vrij veel risico's aan de kalvermesterij verbonden zijn, zou een verklaring kunnen zijn voor het feit dat ongeveer een derde van de contracten loonmestcontracten zijn. De financierings- en loonmestcontracten te zamen maken + 80% van alle contracten uit.

Tabel 16. Aandeel van de contracttypen in de kalvermesterij

	Loon- mest- contract	Garantie- prijs- contract	Financie- rings- contract	Gar.prijs en finan- cierings- contract	Totaal
Perc.v.d. contracten	36	6	46	12	100
Perc.v.d. contract- productie	35	10	39	16	100
Perc.v.d. totale prod.	18	4	20	9	51

De overige contracten, dus ongeveer 20%, zijn gebaseerd op een garantieprijs.

Als we het aandeel van de verschillende contracttypen in het totaal van de contractproductie vergelijken met dat in het totaal van de contracten, dan blijkt dat de contracten met een garantieprijs in het algemeen wat grotere kalverstapels betreffen, terwijl de financieringscontracten op gemiddeld kleinere stapels betrekking hebben.

Uit bovenstaande tabel komt ook naar voren dat van de totale mestkalverenproductie (gerekend naar het aantal aanwezige dieren per 1 mei) ongeveer een vijfde op loonmestovereenkomsten geschiedt en een vijfde deel op financieringsbasis. Ruim 10% van de productie wordt tegen een gegarandeerde prijs afgezet.

§ 2. De mestvarkenssector

In de varkensmesterij is het aandeel van het loonmestcontract in het totaalaantal contracten aanzienlijk lager dan bij de kalvermesterij (tabel 17). De garantieprijscontracten, al of niet gekoppeld aan de financiering van uitgangsmateriaal en voer, omvatten ongeveer 70% van alle contracten.

Tabel 17. Aandeel van de verschillende contracttypen in de varkensmesterij

	Loon- mest- contract	Garantie- prijs- contract	Financie- rings- contract	Gar.prijs en finan- cierings- contract	Totaal
Perc.v.d. contracten	11	46	18	25	100
Perc.v.d. contract- productie	12	42	11	35	100
Perc.v.d. totale prod.	6	22	5	18	51

Het financieringscontract maakt ongeveer 18% van alle contracten uit. Vergelijking van de eerste en de tweede regel van tabel 17 laat zien dat de financieringscontracten in het algemeen op wat kleinere stapels en de gecombineerde financierings- en garantieprijscontracten op de wat grotere stapels betrekking hebben.

Bij benadering 40% van de totale varkensproductie (gerekend naar het aantal aanwezige dieren) wordt gemest met prijsgarantie van de afgemeste dieren. Vijfprocent van de totale productie wordt alleen maar gefinancierd en 6% van de productie geschiedt onder een loonmestcontract.

§ 3. De slachtkuikensector

In de slachtkuikensector treffen we een contracttype aan dat bij de varkens en de kalveren in de enquête niet is voorgekomen, nl. de leveringscontracten, die een belangrijk deel van het totaal aantal contracten omvatten, nl. 36%. Het loonmestcontract speelt in de kuikensector een zeer ondergeschikte rol.

Tabel 18. Aandeel van de contracttypen in de kuikenmesterij

	Loon- mest- contr.	Gar.pr.- contr.	Gar.pr.- + finan- c.contr.	Lev.- contr.	Lev.-+ financ.- contr.	Totaal
Perc. v.d. contracten	3	26	35	22	14	100
Perc. v.d. contract- productie	0,5	15	36,5	33	15	100
Perc. v.d. totale productie	0,5	13	33	30	13,5	90

Evenals in de varkenssector hebben de meeste contracten in de kuikenmesterij betrekking op een gegarandeerde opbrengst. Is in de varkensprijsgarantiecontracten veelal een vrije uitloop naar boven mogelijk, zodat de mester meer kan krijgen dan de genoemde garantieprijs, in de slachtkuikencontracten wordt meestal een vaste prijs genoemd, die niet naar boven kan uitlopen. De garantieprijscontracten zonder gekoppelde financiering hebben betrekking op de wat kleinere stapels en de leveringscontracten op grotere stapels.

Van de totaal afgemeste slachtkuikenproductie wordt + 45% tegen een gegarandeerde prijs aan slachterijen of poeliers afgezet en + 43,3% tegen de z.g. marktprijs.

Samenvatting

Doel en inhoud van het onderzoek

De laatste jaren trekt de contractproductie 1) in de veehouderij vrij veel aandacht, hetgeen niet verwonderlijk is, gezien de vrij sterke uitbreiding van het mesten op contract in Nederland en ook in het buitenland.

Contractproductie in de land- en tuinbouw is geen nieuw verschijnsel. Reeds vele jaren is het telen van conservenerwten, suikerbieten, aardappelen, etc. op contractuele basis een normaal verschijnsel. Van veel recentere datum evenwel is het mesten van varkens, kalveren en kuikens op basis van contracten met de toeleverende en/of afnemende industrie. Hoewel er een omvangrijke literatuur bestaat op het gebied van de contractproductie, zijn in Nederland weinig of geen onderzoeken verricht naar de omvang van het verschijnsel en de reacties van de boeren op deze, voor de veehouderijsector nieuwe, produktiewijze.

Ten einde een inzicht te krijgen in de kwantitatieve aspecten van de contractproductie in de veehouderij, verzocht de Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling in Noord-Brabant het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek in te stellen, dat in de eerste plaats betrekking zou moeten hebben op de omvang van het verschijnsel in de kalver-, varkens- en kuikenmesterij en op het voorkomen van de verschillende contracttypen. Verder zou aandacht moeten worden besteed aan de inhoud van de contracten, aan de contractpartners en aan de motieven die aan het afsluiten van de contracten ten grondslag liggen.

Het is uiteraard mogelijk nog andere punten in het onderzoek te betrekken, maar aangezien dit onderzoek vooral het karakter van een proefonderzoek heeft, leek het nuttig de onderwerpen tot enkele te beperken.

In dit rapport wordt alleen ingegaan op twee punten:

- a. welke gedeelten van de kalver-, varkens- en slachtkuikenstapel op de Noordbrabantse zandgronden worden op contractbasis gemest?
- b. in welke mate komen de verschillende contracttypen voor?

In een volgend rapport zullen de overige onderwerpen worden behandeld.

De voor het onderzoek benodigde gegevens zijn verkregen uit een enquête onder een aantal, via een steekproef, aangewezen boeren.

1) In dit rapport wordt de definitie van prof. Frietema gevolgd: contractproductie is die vorm van agrarische produktie, waarbij tussen de boeren en hun leveranciers of afnemers contracten worden afgesloten, die betrekking hebben op de levering van grond- en hulpstoffen en/of krediet aan de boer, dan wel op de afzet van eindprodukten (Coöperatie, mei 1962).

Recente ontwikkelingen in de veehouderij op de Brabantse zandgronden

In de periode 1957-1968 is de agrarische produktie op de Brabantse zandgronden, ondanks een verder gaande afvloeiing van arbeidskrachten, aanzienlijk toegenomen, hetgeen vooral tot uiting is gekomen in de toename van de veestapel. De grootste toenemingen hebben plaatsgehad bij de mestkalver-, mestvarkens- en slachtkuikensectoren. De stijging van het aantal varkens en slachtkuikens is in Noord-Brabant groter geweest dan op de Nederlandse zandgronden, zodat het aandeel van de Noordbrabantse zandgronden in de varkens- en kuikensector is gestegen van respectievelijk 18% en 14% in 1957 tot 25% en 26% in 1968. Deze vergroting van de veestapel kwam tot stand als gevolg van een vermeerdering van het aantal dieren per bedrijf bij een daling van het aantal bedrijven met deze diersoorten. 1) Wel trad een verschuiving op naar grotere bedrijven. Zo is b.v. het percentage bedrijven met meer dan 50 mestkalveren tussen 1964 en 1966 toegenomen van 3% naar 13%; het percentage bedrijven met minder dan 30 mestvarkens is daarentegen aanzienlijk gedaald. In de slachtkuikensector is het aantal bedrijven met meer dan 5 000 stuks toegenomen van 18% (1964) tot 42% (1966), terwijl het percentage bedrijven met minder dan 1 000 slachtkuikens in genoemde periode daalde van 42% tot 20%.

De omvang van de contractproduktie

In de kalver- en mestvarkenssectoren en enigermate in de slachtkuikensector is het percentage stapels dat op contract wordt gemest hoger naarmate de bedrijven groter zijn. Van de kalverstapels wordt 33% onder een contractuele binding gemest; van de varkensstapels ca. 40%, terwijl van de slachtkuikensstapels ca. 90% via contracten aan voor- of achterliggende schakels is gebonden.

Wat betreft de totale produktie onder contract blijkt dat de helft van de afgemeste dieren in de kalver- en varkenssector in een contract is opgenomen, terwijl ruim 90% van de slachtkuikens op deze wijze wordt afgezet.

De betekenis van de verschillende contracttypen

In de kalvermesterij speelt het financieringscontract een zeer belangrijke rol. Het omvat - al dan niet gecombineerd met een garantieprijscontract - 55% van de contractproduktie. Ook het loonmestcontract is belangrijk in deze sector (35% van de contractproduktie).

1) In het aantal bedrijven met mestvarkens kwam vrijwel geen wijziging in de periode 1962-1966.

In de varkensmesterij is het garantieprijscontract, al of niet te zamen met een financieringscontract, het meest voorkomende contracttype en omvat ca. 77% van de contractproductie en ca. 40% van de totale productie.

Ook in de mestkuikensector is het garantieprijscontract van overwegende betekenis.